

Shvatanje odgovornosti u judaizmu

Zorica Mršević*

Kako judaizam poznaje 613 zapovesti, jasno je da je to sistem koji izuzetno zahtevan u pogledu odgovornosti za ponašanja u svim aspektima života. 613 zapovesti koje se nalaze u 3. Mojsijevoj i drugim knjigama a deset zapovesti koje se nalaze u 2. Mojsijevoj 20:1-17 i 5. Mojsijevoj 5:6-21 sažetak su celog Zakona. Judaizam drži da su ovaj svet i ljudi u njemu prirodno dobri pošto su Božija tvorevina. Jevrejski vernici se posvećuju i približavaju Bogu tako što ispunjavaju *micvot* (Božije zapovesti). Neke od zapovesti su negativne tj. zabranjuju neko ponašanje a neke su pozitivne, tj. naređuju neko ponašanje. Prvih pet knjiga Starog zaveta su otkrovenje koje je Mojsije dobio od Boga. One ne smeju da se menjaju niti da im se išta dodaje. Snažan osnov lične odgovornosti je uverenje Bog nadgleda dela ljudi, nagrađuje pojedinca za dobra, a kažnjava za zla dela. Iako hrišćani veliki deo svoje vere zasnivaju na Starom zavetu, između hrišćanstva i judaizma ipak postoje značajne razlike. Jevreji generalno smatraju da su dela i ponašanje najvažniji, a verovanje proizilazi iz dela. Konzervativni hrišćani smatraju da je verovanje na prvom mestu, a da iz njega proizilaze dela. Isus naime, kaže Jevrejima da se drže zakona Mojsijevog, i da on nije došao da ukine taj zakon, dok su nejeverejci samo odgovorni da se drže moralnih zapovesti. Jevreji se nazivaju Božijim izabranim narodom, ali to ne znači da smatraju da su superiorniji od ostalih, već da su od Boga dobili više odgovornost. Biblijski stihovi kao što je 2. Mojsijeva 19:5 samo govore o tome da je Bog izabrao Izrael da primi i proučava Toru, poštuje jednog Boga, drži šabat i obeležava praznike. Poštovanje šabata je jedna od prvih odgovornosti Jevreja. Kada Bog govori Mojsiju On ga upozorava da šabat ima najvišu čast. Niti se bilo koja smrtna kazna sme izvršiti na šabat, ni bilo koja kazna koju izriču sudovi se ne može izvršiti na šabat. To omogućava da šabat bude dan mira čak i za osuđenog prestupnika. Jevreji nisu izabrani da budu bolji od ostalih, već da budu svetlo neznabošcima i blagoslov svim narodima sveta, što znači da imaju veliku odgovornost da ispune tu misiju.

* **doktor pravnih nauka, naučna savetnica** Instituta društvenih nauka u Beogradu, Centar za pravna istraživanja, zmrsevic@idn.org.rs

Odgovornost za ne nanošenje boli drugim ljudima. Bol onih koji su 'progonjeni' je površna i prolazna. Odgovornost onih koji su 'progonitelji' donosi duboku i večnu bol. Bol koju nam drugi mogu prouzrokovati pada u senku u svetlu boli koju možemo izazvati sami sebi kada nanesimo bol drugima. Rabini objašnjavaju da su grlice i golubovi dve vrste ptica koje su najčešće progone, a nikada same ne progone. Drugim rečima, one su uobičajen plen drugih ptica, ali nikad ne progone druge ptice. Rabini kažu da ih ljudi moraju oponašati. Iako nam nije drago kad smo 'progonjeni', još je gore kada mi progono druge. Evo jednog primera. Strašno je kada ti je nešto ukradeno. Neko uđe u tvoju kuću i uzme nešto što pripada tebi. No, znaš li kome je mnogo gore nego tebi? Čoveku koji ti je to ukrao. Ti si izgubio nešto od materijalne vrednosti. Međutim, on je lopov. Ti ćeš verovatno nadoknaditi ono što si izgubio. Ako ne, pa živećeš i bez toga. Ali lopov ne može nikad promeniti činjenicu da je odgovoran što je ukrao. U ovom svetu, a i u budućem, on mora živeti s duhovnim posledicama svog izbora.

Jednom je u ješivi u Jerusalimu, u hodnik došao jedan čovek koji je preživeo holokaust. Počeo je vikati na ljude koji su tamo učili, pitajući ih kako mogu učiti Božju reč, kada je Bog odbacio svoj narod u Europi - kad je Njegov narod trpeo više od ikoga u istoriji? Jedan od studenata ukazao mu je na nešto što ga je duboko potreslo. On je rekao da je nacistima bilo gore nego Jevrejima. Pitao je čoveka, 'da ste imali izbor, biste li izabrali biti nacistički čuvar u logoru, ili jevrejski logoraš?' Čovek mu je rekao, 'da me vratite tamo, radije bih bio ubijen, nego da ubijem.' Za njega, bilo bi bolje proći svu patnju iznova, nego biti ubica. To se može primeniti na sva područja života.

Odgovornost ko(h)ena (sveštenika). Kao duhovni lideri jevrejskog naroda, koeni, u poređenju sa običnim ljudima, imaju mnogo veće odgovornosti za svoje celokupno ponašanje. Talmud sasvim konkretno podučava da jedino onda kada je *kohen* po svom ponašanju i samodisciplini nalik anđelu Božjem, ljudi će dolaziti da uče Toru od njega. Zadatak koji je postavljen pred *kohanim* nije puka mehanička rutina službe u Hramu. To je zapravo izazov da budu istinski primer u ponašanju, uzor drugima, i učitelj Tore Izraelu, kako delima tako i rečima, što određuje pravog *kohena*. Opisuju ih kao osobe koje vole mir, koje teže miru, koje vole druga ljudska bića, i čoveka koji je u stanju dovesti ljude što bliže vrednostima, učenju i poštovanju Tore.

Odgovornost za prirodu. U svetlu postojanja razvijene savremene ekološke svesti potrebno je ukazati da judaizam od najranijih izvora, predviđa vrlo izričito odgovornost za čuvanje prirode i obavezu odgovornog ponašanja u njenom iskorišćavanju, npr. obavezno mirovanje, neeksploatacije zemlje svake sedme godine. Neki primeri ilustruju shvatanje odgovornosti za prirodu u judaizmu.

Opšta odgovornost za čuvanje celokupne prirode. „Pogledaj delo Božje, jer ko može da ispravi ono što je čovek iskrivio? Kada je Bog stvorio Adama,

pokazao mu je sva stabla u rajskom vrtu i rekao mu: „Vidi dela Moja, kako su lepa i vredna hvale. Sve što sam stvorio, za tebe sam stvorio. Obrati pažnju da ne pokvariš i ne uništiš Moj svet, jer ako ga uništiš, neće biti ikoga da ga posle tebe popravi“ (Midraš Kolehel Raba 7). Jer je zemlja Moja a vi ste došljaci, i stanovnici kod Mene (Vajikra Levitski zakon 25:23.). Gospodnja je zemlja i šta god je u njoj, univerzum i sve što je živo u njemu (Psalm 24). Ne samo onaj ko seče drveće koje donosi plodove, nego bilo ko, ko uništava imovinu u kući, cepa odeću, ruši zgradu, zaustavlja potok, namerno uništava hranu, krši zakon „Ne uništavaj“. „Veliki učitelj Avram Isak Akoaen Kuk izašao je da se prošetala i sabere svoje misli a ja sam krenuo za njim. Usput sam otkinuo nekoliko grančica. Naš veliki učitelj se začudio a potom mi je nežno rekao: „Veruj mi da sam svih dana svog života vodio računa da nepotrebno ne otkinem travku ili cvet, kada je ona u stanju da raste i procveta. Poznato ti je učenje naših mudraca da ne postoji ni jedna travka ovde na zemlji kojoj nebeski glas ne kaže „rasti“. Svaka mladica i travka nešto kažu, saopštava neki smisao. Sve što je stvoreno kazuje svoju pesmu u slavu Tvorca.“ (Bal Tašlih. Rambam, Mišnei Tora, Zakoni Kraljeva 6:10.)

Odgovornost za čuvanje šuma - ni ratni sukob ne opravdava uništavanje drveća. „Kada opkoliš jedan grad i budeš dugo pod njim kako bi ga osvojio, ne uništavaj njegovo drveće sekirom, jer možeš sa njih jesti, zato ih ne seci“ (Dvarim, Ponovljeni zakon 20:19).

Odgovornost za buduće generacije. „Jednog dana dok je Honi putovao ugledao je čoveka kako sadi drvo rogača. Pitao ga je, koliko vremena je potrebno da ovo drvo rodi plod? Čovek mu je odgovorio, sedamdeset godina. Honi je nastavio, da li si siguran da ćeš poživeti još sedamdeset godina? Čovek je odgovorio, kao što su moji preci zasadili drveće za mene tako i ja sadim ovo drvo za moju decu“. (Talmudska priča)

Odgovornost za nemešanje biljnih vrsta. Danas možda najinteresantnije zvuči 107. negativna je zapoved da se ne seju dve vrste semena na njivi, koja može da se u svetlu savremene tehnologije razume i kao zabrana GMO! “Kao što Pismo kaže, *nećeš sejati svoje njive s dve vrste semena* (Vajikra 19,19). U drugim zemljama, osim Izraela, Jevrejima je dopušteno da na početku, sadi dve vrste semena zajedno. Što se tiče mešanih vrsta voćaka, što podrazumeva kalemljenje stabla citrusa na voćku jabuke, ili nešto slično, to je zabranjeno i u drugim zemljama. Tako je zabranjeno i kalemiti drvo na povrtnicu ili povrtnicu na voćku, čak i u drugim zemljama. Što se tiče mešanja u vinogradu, što znači saditi žitarice u vinogradu, zabranjeno ih je žeti, jesti njihov urod, ili od toga imati bilo kakve koristi - u drugim zemljama, po zakonima učenjaka. A u Zemlji Izraelovoj, prema zakonu Tore.”

Ključne reči: judaizam, Tora, nenanošenje boli, ekološka odgovornost, odgovornost ko(h)ena